

prof.dr *Duško Vejnović*
redovni profesor Univerziteta u Banjoj Luci i
glavni i odgovorni urednik naučnih časopisa
Defendologija i Sociološki diskurs

MULTIKORPORACIJE KAO FAKTORI MEĐUNARODNE BEZBJEDNOSTI

Multinacionalne korporacije (MNCs) postale su ključni akteri u globalnom ekonomskom i političkom sistemu, a njihov uticaj na pitanja bezbjednosti, bilo da je riječ o ekonomskim, političkim, defendološkim, kulturnim, socijalnim, moralnim ili opšte društvenim dimenzijama, ne može se zanemariti. Uloge multinacionalnih korporacija u savremenom svijetu daleko prevazilaze tradicionalne granice poslovanja i proizvodnje, jer njihove operacije imaju značajne implikacije na nacionalnu i međunarodnu bezbjednost, uključujući ekonomski rast, političku stabilnost, socijalne tenzije, pa čak i vojne konflikte. S obzirom na to da MNCs posluju na globalnom nivou, oni su u stanju da oblikuju tokove kapitala, tehnologije, resursa i informacija, što im daje značajnu moć u odnosima sa državama i međunarodnim organizacijama.

Ekonomska moć multinacionalnih korporacija često premašuje moć mnogih manjih i slabije razvijenih država, što dovodi do asimetričnih odnosa između ovih kompanija i nacionalnih vlada, posebno u zemljama u razvoju. Jedan od ključnih aspekata uloge MNCs u globalnoj bezbjednosti jeste njihov uticaj na ekonomsku bezbjednost. Multinacionalne kompanije su često glavni pokretači ekonomskog razvoja u zemljama domaćinima, obezbjeđujući radna mjesta, investicije i tehnologiju. Međutim, njihova dominacija može takođe stvoriti zavisnost lokalnih ekonomija od stranih investicija i tehnologije, što može dovesti do ranjivosti u slučaju povlačenja kapitala, smanjenja investicija ili restrukturisanja poslovanja. Na primjer, kada multinacionalne kompanije odluče da premjeste svoje proizvodne pogone u zemlje sa nižim troškovima rada, to može dovesti do masovne nezaposlenosti i destabilizacije lokalne ekonomije, kao što se desilo u nekim industrijskim regionima zapadnih zemalja tokom poslednjih decenija.

Ekonomske krize, izazvane promjenama u poslovnoj strategiji MNCs, mogu proizvesti socijalne tenzije, nezadovoljstvo i političku nestabilnost, što direktno utiče na unutrašnju bezbjednost država. Drugi ključni aspekt uloge multinacionalnih korporacija u bezbjednosti jeste njihov uticaj na političku stabilnost. MNCs često posjeduju ogromnu političku moć, posebno u slabijim državama koje zavise od

njihovih investicija i poslovanja. Moć se može koristiti za vršenje pritiska na vlade kako bi se postigle povoljne regulacije, poreske olakšice ili druge privilegije, što može podrivati demokratske procese i vladavinu prava. **U nekim slučajevima, multi-nacionalne kompanije su direktno uključene u korupciju, podmićivanje političkih lidera i manipulisanje pravnim i ekonomskim okvirima kako bi zaštitile svoje interese, što dodatno destabilizuje političke institucije i pogoršava stanje vladavine prava u zemljama domaćinima.**

Pored toga, u mnogim državama, posebno onima bogatim prirodnim resursima, prisustvo MNCs može dovesti do sukoba oko resursa, gdje se lokalne zajednice i države bore protiv multinacionalnih kompanija za kontrolu nad prior-dnim bogatstvima, poput nafte, minerala ili vode. Ovi sukobi često dovode do nasilnih konfrontacija, što destabilizuje regione i doprinosi većim bezbjednosnim izazovima. Multinacionalne korporacije takođe igraju značajnu ulogu u pitanjima energetike i resursa, koja su direktno povezana sa globalnom bezbjednošću. Energetska bezbjednost, kao dio šireg koncepta nacionalne bezbjednosti, postala je ključno pitanje u međunarodnim odnosima, a multinacionalne kompanije koje kontrolišu naftne, gasne i rudarske sektore imaju značajan uticaj na dostupnost, cijene i distribuciju ovih ključnih resursa. Zavisnost mnogih zemalja od stranih energetske kompanije može stvoriti ranjivosti u njihovim energetske politikama i ugroziti njihovu sposobnost da održavaju stabilne i održive energetske sisteme. U nekim slučajevima, energetske kompanije igraju direktnu ulogu u izazivanju političkih i vojnih sukoba, jer kontrola nad resursima postaje predmet međunarodnih tenzija i sukoba, kao što je slučaj u mnogim djelovima Afrike, Bliskog Istoka i Centralne Azije.

Konflikti ne samo da destabilizuju region, već i globalne energetske tokove, što ima dalekosežne posljedice na globalnu ekonomsku i političku stabilnost. U kontekstu sajber bezbjednosti, multinacionalne kompanije koje se bave tehnologijom i komunikacijama postale su ključni igrači u globalnoj bezbjednosti, s obzirom na to da kontrolišu infrastrukturu koja omogućava globalnu razmjenu informacija, podataka i tehnologije. Sajber napadi na multinacionalne kompanije mogu imati katastrofalne posljedice, ne samo za njihove poslovne operacije, već i za nacionalnu bezbjednost, jer mnoge vlade i vojne institucije zavise od tehnoloških rješenja koja pružaju privatne kompanije. U posljednjih nekoliko godina, postalo je jasno da sajber bezbjednost predstavlja jedan od najvećih izazova za multinacionalne kompanije, jer se suočavaju sa sve većim brojem sajber prijetnji, uključujući hakovanje, krađu podataka i industrijsku špijunažu, koje mogu ugroziti njihovu konkurentsku prednost, ali i nacionalne interese država domaćina. U tom kontekstu,

saradnja između multinacionalnih korporacija i vlada postaje ključna za zaštitu kritične infrastrukture i spriječavanje sajber napada, što predstavlja novi oblik javno-privatnog partnerstva u oblasti bezbjednosti. Multinacionalne korporacije takođe utiču na globalnu bezbjednost kroz svoje aktivnosti u vojnim i odbrambenim industrijama u tzv. vojnoindustrijskom kompleksu. U mnogim slučajevima, MNCs su direktno uključene u proizvodnju oružja, vojnih sistema i tehnologija, što ih čini ključnim igračima u oblikovanju vojnih kapaciteta i strategija država. Ove kompanije, često nazivane vojnoindustrijskim kompleksom, imaju ogroman uticaj na međunarodne odnose, jer njihove aktivnosti direktno utiču na ravnotežu moći, vojne konflikte i političke tenzije širom svijeta. Na primjer, prodaja oružja i vojne opreme od strane multinacionalnih kompanija često dovodi do eskalacije sukoba u nestabilnim regionima, što dodatno komplikuje napore za postizanje mira i stabilnosti. Istovremeno, multinacionalne kompanije u vojnoj industriji često utiču na državne politike kroz lobiranje, pritiske na vlade i stvaranje mreža interesa koje mogu podrivati međunarodne napore za kontrolu naoružanja i smanjenje tenzija.

S obzirom na sve navedeno, može se zaključiti da multinacionalne korporacije predstavljaju dvosmisleni faktor u kontekstu globalne bezbjednosti. Sa jedne strane, njihova ekonomska snaga i tehnološke inovacije doprinose globalnom razvoju, stabilnosti i saradnji, ali sa druge strane, njihova ogromna moć i uticaj često izazivaju nove bezbjednosne prijetnje, izazove i rizike, bilo da je riječ o političkoj nestabilnosti, sukobima oko resursa, ekonomskoj zavisnosti ili sajber prijetnjama. Uloga multinacionalnih korporacija u globalnom bezbjednosnom pejzažu postaje sve složenija, jer se suočavaju sa novim izazovima, poput klimatskih promjena, migracija, pandemija i tehnološke transformacije, koji zahtjevaju prilagodljive i odgovorne strategije poslovanja. Kao ključni akteri u globalnoj ekonomiji, multinacionalne kompanije moraju preuzeti veću odgovornost za svoje aktivnosti i njihov uticaj na međunarodnu bezbjednost, uključujući jačanje transparentnosti, odgovornost prema lokalnim zajednicama i pridržavanje međunarodnih normi i standarda. Bezbjednost u 21. vijeku ne može se više shvatiti isključivo u vojnom ili političkom smislu, već zahtijeva holistički pristup koji uključuje ekonomske, defendološke, političke, moralne, ekološke, tehnološke i socijalne dimenzije, u kojima multinacionalne korporacije igraju ključnu ulogu. Globalni bezbjednosni izazovi, rizici i prijetnje zahtijevaju saradnju između država, međunarodnih organizacija, organizacija civilnog društva i privatnog sektora, kako bi se obezbjedila stabilnija i pravednija bezbjednost za sve građane. **Bezbjednost građana je vrhovni zakon.(Hegel).**